

ارائه راهکارهای کالبدی در راستای تقویت تعاملات اجتماعی (نمونه موردی: خیابان شهید بهشتی شمالی)

رضانعلی نادری مایوان^{۱*}، وجیهه صحت پور^۲

چکیده:

خیابان به عنوان یک فضای شهری، یکی از مهمترین مکان‌هایی است که محل برخورد های چهره به چهره و عرصه تعاملات اجتماعی شهروندان به شمار می‌رود. وجود بحران ترافیک وسایل نقلیه و پایین بودن کیفیت کالبدی باعث کمبود شدید فضای عمومی با قابلیت پذیرش تعاملات اجتماعی شده است. تقویت فضاهای عمومی وسیله‌ای برای رویارویی با این پراکندگی و نگرانی‌های مرتبط با آن است. تقویت حس با هم بودن از طریق ایجاد انواع فضاهای عمومی امکان‌پذیر است. از سوی دیگر حضور محیط‌های طبیعی دست نخورده در درون شهرها، از پتانسیل‌های مهم شهر در خلق فضای عمومی شهری جدید و تقویت حیات مدنی و ارتباطات اجتماعی در بین ساکنین شهر می‌باشد. لذا، ساماندهی این فضاها ضمن تبدیل آن‌ها از فضای بی‌دفاع به فضای امن شهری، زمینه‌ای برای حضور در فضا و تقویت ارتباطات و تعاملات اجتماعی در شهرها و میان ساکنین را فراهم می‌نماید که این امر به برقراری و تقویت حیات مدنی در شهر منجر می‌شود. پدیده فضای بدون دفاع شهری و اثری که بر وجدان جمعی می‌گذارد می‌تواند رابطه سالم انسان - شهر را به رابطه‌ای منفصل و گاه خصمانه نسبت به محیط بدل سازد. زیرا تا فرد در محیط و فضا احساس آرامش نکند و همواره در نگرانی به عنوان یک قربانی بسر برد، نمی‌تواند قابلیت‌ها و ارزش‌های خود را به نمایش گذاشته و نقش اجتماعی خود را به نحو مطلوبی ایفا کند. در این پژوهش که هدف آن ارتقا تعاملات اجتماعی در محور شهید بهشتی شمالی (حد فاصل بین میدان شهید و چهارراه صفا) است از روش تحقیق ترکیبی (تحلیلی - توصیفی) استفاده شده است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که افزایش راحتی و شفافیت محور برای افراد حاضر در محدوده، ایجاد کف سازی‌های زیبا و مناسب، ایجاد نفوذپذیری مطلوب برای محدوده می‌تواند به افزایش تعاملات اجتماعی در این محدوده کمک بسیار زیادی نمود.

واژگان کلیدی: خیابان، کیفیت کالبدی، فضای شهری، تعاملات اجتماعی، محور شهید بهشتی

^۱ نویسنده مسئول: استادیار و عضو هیئت علمی رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران Naderi.naderi2010@yahoo.com

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد، جغرافیا و برنامه ریزی شهری گرایش محیط زیست شهری، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران Wajihe.sehat.71@gmail.com

۱_ مقدمه

شهر موجودی است زنده که در انطباق با هدف‌های انسانی و فعالیت‌های اجتماعی در حال تغییر و تحول مداوم است فضاهای شهری بستر ارتباطات و تعاملات اجتماعی مردم، رویدادها و مراسم گوناگون و فعالیت‌های روزمره مردم شهر هستند. کیفیت این فضاها عامل تعیین‌کننده‌ای در حضور آنان و رخداد وقایع متنوع و هم‌چنین برقراری این تعاملات است و همان‌گونه که لنگ بیان می‌کند، فضاها می‌توانند بازدارنده یا تسهیل‌کننده رفتارهای مردم و روابط اجتماعی بین آنان گردند (مشهور، ۱۳۹۱: ۱۳). پاسخگویی به نیازهای اجتماعی انسان و تأمین فرصت‌های لازم در زمینه کسب تجارب اجتماعی وی مستلزم وجود فضا و قرارگاه کالبدی است. امروزه ابعاد انسانی فضاهای عمومی بیش از هر زمان دیگر مورد توجه برنامه ریزان و طراحان شهری قرار گرفته و مردم نیز مشتاقانه به حضور و مشارکت در چنین فضاهایی پاسخ مثبت داده‌اند. آنچه امروزه در اغلب فضاهای شهری با آن روبه‌رو هستیم کاهش روابط و مشارکت اجتماعی در این فضاهاست. به این ترتیب احساس اجتماع‌های جمعی و وابستگی‌های احساسی به یک مکان در حال ناپدید شدن است (رحمانیان، ۱۳۹۴: ۱۲۱). میزان موفقیت فضاهای شهری با میزان استفاده از آن فضا و حضور انسان در آن متناسب است. در واقع معماری و شهرسازی باید به جای افتراق و جدایی در پی افزایش تعاملات اجتماعی و همبستگی انسان‌ها باشد. اما آنچه امروزه در اغلب فضاهای شهری با آن روبرو هستیم کاهش روابط و مشارکت اجتماعی ساکنان در این فضاهاست. در این تحقیق با توجه به پایین بودن سطح تعاملات اجتماعی در این فضاها به عنوان مسأله اصلی تحقیق، سعی شده به دنبال راه حل مناسب برای این مسأله از طریق شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های مختلف با استفاده از روش‌های آماری (کمی) و مطالعات می‌دانی باشیم (بهزادفر و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۸).

طبقه‌بندی مؤلفه‌های کیفی سازنده خیابان و استخراج متغیرها (مؤلفه‌های کیفی سازنده خیابان‌های شهری چون: کارایی، نفوذپذیری، امنیت و خوانایی) ارزیابی و ارزش‌گذاری متغیرهای شخصیت‌دهنده به مکان‌های مردمی و تأثیرگذار در تعاملات اجتماعی و در مقیاس محلی هدف اصلی این پژوهش است، تا از این طریق بتوان به تقویت و توسعه این فضاها به عنوان مجراها و کانال‌های دربرگیرنده مکان‌ها و جنبه‌های اجتماعی قوی پرداخت (بهزادفر و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۱). امروزه یکی از موضوعاتی که در ساخت فضاهای شهری باید مورد توجه قرار بگیرد محتوای اجتماعی فضا است. گرایش به زندگی حضور گسترده وسایل نقلیه و تغییر چهره شهر به واسطه چیرگی اتومبیل بر فضای شهری جدایی‌گزینی مردم از فضاهای عمومی نادیده‌انگاری ارزش‌های اجتماعی فرهنگی و هویتی نهفته در فضاهای عمومی بی‌توجهی به حفظ و ارتقای حیات جمعی در دهه‌های پیشین موجب شده که برخی از فضاهای عمومی اهمیت و نقش خود را از دست بدهند. اجتماع‌پذیری که مبتنی بر حضور مردم در فضاهای شهری و تعاملات اجتماعی بین آنهاست بر پایه نیاز انسان به "حس تعلق اجتماعی" و "بودن با دیگران" قرار دارد (موقتین، ۱۹۹۵: ۲۱). در میان فضاهای همگانی به عنوان مکان‌های حضور ملاقات از بیشترین ظرفیت در پاسخگویی به این نیاز اجتماعی انسان در جوامع شهری برخوردارند. حال نداشتن کیفیت‌ها و معیارهای فضاهای عمومی موفق و عدم معیارهایی جهت اجتماع‌پذیری فضاها منجر به خالی و رانده شدن فضاها شده است. این مسأله در دوران معاصر که سبب شده فضاهای شهری کارکردهای اجتماعی گذشته خود را از دست داده و به معابری برای حرکت راحت‌تر خودروها تبدیل شوند اهمیت بیشتری یافته است. از این رو بیشترین تمرکز این پژوهش بر نیازهای اجتماعی انسان‌ها و ایجاد فرصت‌هایی برای تعاملات اجتماعی آنها در فضای شهری است. عدم توجه کافی و عدم درک ضرورت فضاهای عمومی شهری یکی از مشکلاتی است که شهرهای امروز با آن دست‌برگریبانند. و از آنجا که فضاهای شهری با اوج تجلی مکانی حیات شهری و حضور شهروندان را به نمایش می‌گذارند اثر متقابل نبود فضاهای شهری بر تنزل کیفیت زندگی شهری عمق و ابعاد این مشکل را روشن‌تر می‌سازد. فضای عمومی شهری فضایی است که در

نزد مدیران شهری تقریباً به فراموشی سپرده شده است. و شاید نتوانیم در بین مدیران اجرایی تعریف درستی از آن را بیابیم. فضاهای شهری محل برخورد رفتارها افکار و در عین حال محل رفع برخی از نیازهای روزمره شهروندان است. سرزندگی شادابی و پویایی شهرها در فضاهای شهری به خوبی محسوس است و این فضاها نقش بسیار مهمی در نگهداری این سرزندگی دارند. در حال حاضر با رشد روزافزون ارزش زمین و میل به درآمد زایی اهمیت توجه به فضاهای شهری در شهرداریها کاهش یافته است. این در حالی است که در طول چند دهه اخیر با تغییر بنیادهای شهرنشینی و دگرگونی در مفاهیم کار سکونت و فراغت فضاهای عمومی و فراغت به یکی از نیازها و ضرورت‌های حیاتی جوامع بشری تبدیل شده است.

۲_ چارچوب نظری پژوهش

۲_۱_ فضای شهری

فضای شهری به ترکیبی اطلاق می‌شود که از فعالیت‌ها، بناهای مختلف فرهنگی، اجتماعی، اداری، تجاری و مانند آن و عناصر و اجزای شهری به صورتی اراسته، هماهنگ و واجد نظم و زیبایی و بالطبع با ارزش‌های بصری تشکیل می‌گردد و از نظر فیزیکی دارای بدنه‌ای محصورکننده هست. به عبارتی فضای شهری جزئی از یک شهر است که به عنوان عرصه عمومی، تجلی گاه فعالیت‌های شهری است (علایی، ۱۳۹۳: ۳۸۱). بدین ترتیب در حال حاضر هرگونه فضایی را نمی‌توان فضای شهری قلمداد نمود؛ چرا که فضای شهری دارای ویژگی‌هایی ارتباطی بوده و بخشی از ارگانیکسم زنده شهر است که با شرایط اجتماعی، اقتصادی و فنی در حال تغییر، مرتبط است و در غیر این صورت بجز حفره‌ای در میان ساختمان‌ها و سایر اجزای شهری نخواهد بود (توسلی، ۱۳۷۶: ۵۳). از نظر زوکر شرایط اجتماعی و اقتصادی تأثیر به‌سزایی در شکل‌گیری فضای شهری دارد و نیروهایی را در شکل‌گیری فضای شهری دخیل می‌داند که عبارتند از: عوارض زمین، اقلیم، عوامل ملی، آثار متغیر سبک دوره زایش و نیروهای ایستا و پویا (زوکر، ۱۹۵۹: ۲۱).

۲_۲_ کالبد شهری

در ادبیات طراحی شهری، واژه شکل (فرم) شهر را می‌توان مترادف کالبد شهر دانست. کوین لینچ در کتاب سیمای شهر، فرم شهر را به صورت مظاهر جسمی و رویت‌پذیر شهر تعریف کرده است. در کتاب تئوری شکل خوب شهر، این مفهوم بیشتر تشریح می‌شود؛ شکل مجتمع زیستی که معمولاً به نام محیط زیست کالبدی خوانده شده است، به طور کلی به مفهوم الگوی فضایی عناصر کالبدی بزرگ، بی‌حرکت و دائمی شهر، نظیر، ساختمان‌ها، خیابان‌ها، تجهیزات، تپه‌ها، رودخانه‌ها و شاید هم درختان می‌باشد. با این حال، او در ادامه بحث این پرسش را مطرح می‌کند که آیا باید اجزای دیگری چون موجودات زنده، عملیاتی که مردم به آن اشتغال دارند. ساختار اجتماعی و... را نیز جزء شکل شهر دانست؟ و نهایتاً اعلام می‌کند که برای تدوین نظریه خود توزیع فضایی زمانی عملیات انسانی و عناصر فیزیکی که زمینه عملیات است، به اضافه فقط ان مقدار از نهادهای اجتماعی و رفتارهای روانی که به طور مستقیم به توزیع فضایی- زمانی در ارتباط بوده و در مقیاس کل مجتمع زیستی دارای اهمیت است را به عنوان زمینه انتخابی خود در نظر گرفته است (لینچ، ۱۳۸۱: ۵۶).

۲_۳_ معیارها و شاخص‌های کالبدی فضاهای شهری

کیفیت یک فضای شهری از برآیند مؤلفه‌هایی حاصل می‌شود که با شناسایی کارکردها و تأثیرات مناسب هر یک از آن‌ها بر فضا می‌توان راهکارهایی برای بهبود کیفیت فضاهای شهری ارائه داد با بررسی داده‌های موجود در مطالعات انجام شده، معیارهای کالبدی یک فضای شهری پایدار استخراج شده است؛ از طرفی هر معیار به وسیله شاخص‌هایی قابلیت بررسی و اندازه‌گیری دارد. این معیارها و شاخص‌ها در جدول زیر ارائه شده‌اند.

جدول ۱: معیارها و شاخص‌های کالبدی فضاهای شهری

معیار	شاخص	میزان استاندارد
دسترسی	دسترسی به فضاهای عمومی، فضای تأمین نیازهای روزانه، سیستم حمل و نقل همگانی	۳۰۰-۴۰۰ متر در یک محله (۴-۵ دقیقه پیاده روی)
راحتی	اسایش اقلیمی - باد و نور خورشید - جهت گیری ابنیه	حداکثر سطح باز شوها ۱,۳ سطح جداره است
خوانایی	لبه های اتصال و انفصال دهنده محله های متمایز و شاخص جدا از هم گره های اجتماعی	اتصال معابر با عرض ۱۶ متر به ۱۲ ، ۸ به ۶ و ۵ متری (حداقل یک نشانه در هر مسیر
نفوذپذیری	معیار - اندازه بلوک مقیاس ساخت و سازها	میزان شبکه معابر باید حداقل ۲۰-۲۵٪ سطح باشد ابعاد بلوک ۸۰-۹۰ متر
ایمنی و امنیت	گشودگی ها و ورودی ها روشنایی - شلوغی	۱ سطح جداره است / حداکثر سطح باز شوها ۳ متوسط شدت روشنایی ۵ لوکس در معابر محلی
بوم گرایی	جهت گیری ابنیه مصالح سازه و نما	بهرتر است ۱۰۰٪ ابنیه دارای مصالح بومی و جهت گیری مناسب باشند
مقیاس انسانی	طبقات محصوریت	ارتفاع مطلوب ۳ تا ۱۰ متر / محصوریت مناسب ۲

(ماخذ: قلعه نویی، ۱۳۹۳: ۷)

۲_۴_ تعاملات اجتماعی

تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر یا بیشتر است که منجر به واکنشی میان آن‌ها شود و این نوع واکنش برای هر دو طرف شناخته شده است. بنابراین روابط بدون معنا در زمره این تعریف قرار نمی‌گیرند. البته تعاریف دیگری نیز برای تعاملات اجتماعی بعنوان نمونه تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط، می‌تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت‌های متناسب و در نتیجه نقش‌پذیری مردم در فضا و عضویت آن‌ها در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی می‌باشد. امام آنچه ما در جوامع امروزی شاهد آن هستیم کاهش سطح ارتباط افراد با یکدیگر است (بهزادفر، ۱۳۹۲: ۱۷۸).

۲_۵_ عوامل کالبدی موثر بر تعاملات اجتماعی فضاهای شهری

کیفیات طراحی‌شده‌ای چون: تعین و یکپارچگی فضا، ابعاد، تناسب، انعطاف‌پذیری، فرم، هندسه، مصالح، محصوریت، بدنه، پیوستگی کالبدی و فضایی نیز می‌توانند در ادراک فضا به عنوان کل و در نتیجه تأثیر مطلوب بر ادراک انسان مؤثر باشند. (پاکزاد، ۱۳۸۴) اما در مقابل بی‌توجهی به عوامل زیر سبب می‌شوند تا فضاهای عمومی فعلی نتوانند به لحاظ اجتماع‌پذیری به نحو مطلوبی پاسخگو باشند:

- فرصت‌های کالبدی مناسب جهت نشستن، مکث و تأمل بیشتر در فضا
- فضاهای کانونی جهت تجمع افراد مثل: زمین بازی، ایستگاه اتوبوس، مکان غذا خوری و....
- ورودی‌های دعوت‌کننده و دسترسی به فضا به لحاظ بصری و کالبدی
- پیش‌بینی عناصر عملکردی در کنار ابعاد زیبایی‌شناسانه آن
- راه‌ها و ارتباطات فضایی مناسب در هدایت مردم درون فضا، خوانایی و وضوح فضایی
- کنترل دسترسی وسایل نقلیه و امنیت پیاده
- ارتباط با سیستم حمل و نقل شهری
- تعریف بدنه‌ها و هویت جداره‌ها
- پیش‌بینی فعالیت‌های جاذب (دانشپور، ۱۳۸۶: ۳).

جدول ۲: نظریه پردازان با رویکرد تقویت تعاملات اجتماعی در شهر

نظریه پرداز	نظریه
حنا ارنت	قلمرو عمومی عامل برون‌نگری و زندگی سیاسی و عمومی
جین جیکوبز	پیاده رو ها عامل ایجاد امنیت و تقویت تعاملات اجتماعی
ویلیام رایت	تاکید بر نقش اجتماعی فضاهای شهری
یان گل	سه گروه فعالیت در فضاهای شهری ؛ ضروری ، انتخابی ، اجتماعی
اولدنبرگ	تاکید بر عرصه های عمومی شهر به عنوان مکان سوم (خانه و محل کار ریالمان اول و دوم)

(ماخذ: مطالعات نگارنده، ۱۴۰۱)

۳_ پیشینه ی تحقیق

۳_۱_ پیشینه های داخلی

دانشپور. سیدعبدالهادی. چرخ‌چیان. مریم(۱۳۸۶). فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی. تهران. فصلنامه علمی_ پژوهشی باغ نظر، هنگامیکه مردم با سایر افراد جامعه تعامل می‌کنند رابطه قوی‌تری با مکان و جامعه خود احساس می‌نمایند. این عامل با حضور گروه‌های مختلف اجتماعی شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی و زندگی در ساعات مختلف شبانه روز قابل اندازه‌گیری است. تأمین نیاز انسان به دوست داشتن و در کنار جمع بودن مستلزم وجود یک قرارگاه کالبدی است و فضاهای عمومی بیشترین ظرفیت را در این رابطه دارند ولیکن این امر بدون پاسخگویی به نیازهای اولیه انسان میسر نیست.

بهزادفر. مصطفی. طهماسبی. ارسلان (۱۳۹۲) شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی. تهران. فصلنامه علمی _ پژوهشی باغ نظر، میزان موفقیت فضاهای شهری با میزان استفاده از آن فضا و حضور انسان در آن متناسب است. در واقع معماری و شهرسازی باید به جای افتراق و جدایی در پی افزایش تعاملات اجتماعی و همبستگی انسان‌ها باشد. اما آنچه امروزه در اغلب فضاهای شهری با آن روبه‌رو هستیم کاهش روابط اجتماعی در این فضاها می‌باشد. طراحان محیط همواره ابعاد مختلفی در طراحی فضاهای عمومی روبرو هستند و آنچه اهمیت پیدا می‌کند این است که از میان انواع مؤلفه‌های تأثیرگذار در روابط اجتماعی حاضرین در فضا کدامیک نقش مهمتری دارد.

فیضی محسن اسدپور علی (۱۳۹۳). فرایند باز آفرینی میادین شهر با هدف ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان تعاملت متقابل رودررو شالوده اصلی همه شکل‌های کنش متقابل اجتماعی است. کنش متقابل روزمره به روابط و مناسبات ظریف میان آنچه در قالب کلمات بیان می‌کنیم و آنچه از طریق صور پر شمار ارتباط غیر کلامی به دیگران انتقال می‌دهیم بستگی دارد. بنابراین به طور کلی انواع مختلف کنش‌های متقابل اجتماعی را می‌توان به دو دسته ارتباطات کلامی و ارتباطات غیر کلامی تقسیم نمود.

قنبران عبدالحمید جعفری مرضیه. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر ارتقا تعاملات اجتماعی در میان ساکنان محله افراد بر اساس منافع خود ارتباطات اجتماعی را شکل داده و بر اساس توقعات هنجارها و نقش‌های معین خود به آن می‌پردازند. بنابراین نحوه حضور فرد در مکان به همراه سایرین عاملی قوی در تصمیم فرد برای ماندن در آن است. در این راستا حتی ممکن است افراد در جستجوی مکان‌هایی که در آن افرادی با خصوصیات مشابه آن‌ها به لحاظ طبقه قوم، مذهب، گروه اقتصادی، الگوی زندگی، تحصیلات، در آمد، نحوه تربیت کودکان و نژاد مشابه حضور دارند بشناسند. اما با آنکه همگن بودن افراد مشوق ملاقات و افزایش تعامل با مکان‌های فیزیکی و اجتماعی و در نتیجه ارتقای دلبستگی به آن مکان است.

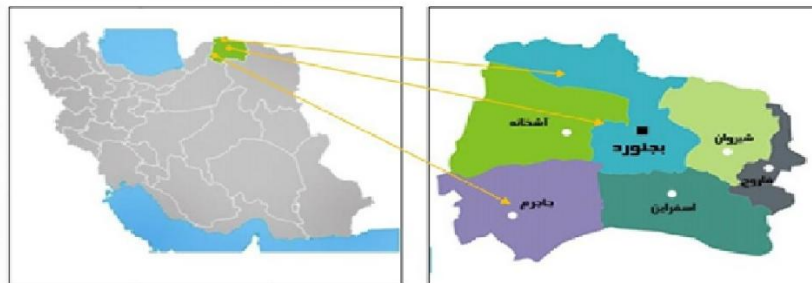
۴_ روش تحقیق

این پژوهش یک تحقیق کاربردی است و از روش ترکیبی (توصیفی-تحلیلی) استفاده شده که در ابتدا کیفیت کالبدی محدوده مورد نظر را سنجیده‌ایم و در ادامه به بررسی تأثیر کالبد بر اجتماع‌پذیری محدوده پرداخته‌ایم. در این پژوهش با بررسی محور مورد نظر از تمام جهات به بهبود تعاملات اجتماعی از جهت کالبد پرداخته می‌شود و در نهایت با تحلیل اطلاعات به دست آمده به ارائه راهکار برای ارتقا تعاملات اجتماعی در محور مورد نظر می‌پردازیم. در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای و می‌دانی استفاده شده است، که در روش کتابخانه‌ای از کتاب‌ها، مقالات، نشریات، و آمار نامه‌ها استفاده شده و اطلاعات می‌دانی با مراجعه و مشاهده مستقیم و غیر مستقیم محقق و برداشت می‌دانی، پرسش‌نامه و عکس‌برداری صورت گرفته است و در انتها به تحلیل و بررسی اطلاعات و ارائه سیاست و راهبرد و راهکار در جهت ارتقا تعاملات اجتماعی محور از منظر کالبد پرداخته شده است.

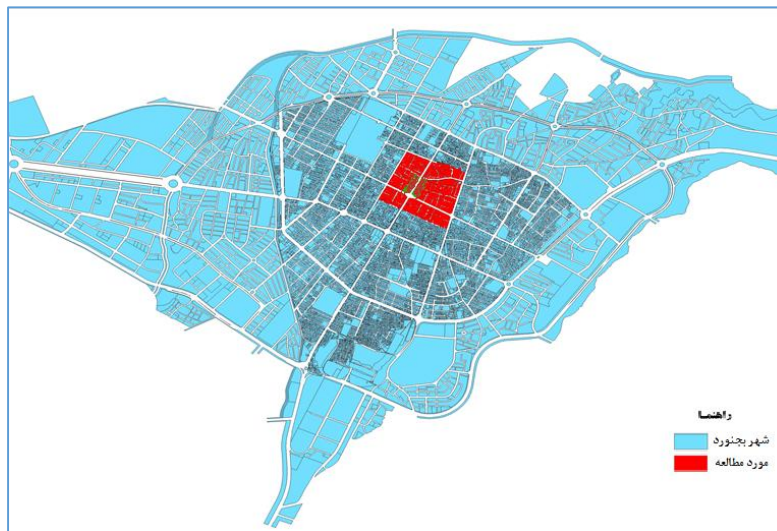
۵_ بررسی یافته‌ها در محدوده مورد مطالعه

شهر بجنورد در شمال غربی استان خراسان قرار دارد. از شمال به رشته کوه‌های کپه داغ و از جنوب به ارتفاعات آلاداغ و کورخود محدود می‌شود. این شهر در طول جغرافیایی ۵۶ درجه و ۲ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۵۰ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۶ درجه و ۴۲ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۲۰ دقیقه واقع شده است. ارتفاع از سطح دریا ۱۰۷۰ متر می‌باشد و فاصله آن تا تهران ۷۵۰ کیلومتر است. از شمال با کشور ترکمنستان به طول ۱۶۰ کیلومتر مرز مشترک دارد. با توجه به اینکه این منطقه مرطوب‌ترین استان‌های کشور محسوب می‌شود ولی مشاهده می‌گردد

که با مشکل کمبود آب به خصوص در امر کشاورزی دست به گریبان بوده‌اند که این وضعیت نشان دهنده عدم مدیریت صحیح استفاده از منابع آب می‌باشد. لذا ضروری است راهکاری در این زمینه ارائه گردد، و از اجرای طرح‌های مختلف آب در هر زمینه جلوگیری نمود. استان خراسان شمالی به مرکزیت شهر بجنورد یکی از استان‌های کشور ایران است. این استان با مصوبه دولت در سال ۱۳۸۳ و پس از تقسیم استان خراسان به سه استان، ایجاد شد. مساحت این استان ۲۸۴۳۴ کیلومتر مربع است که از این نظر پانزدهمین استان ایران می‌باشد. یکی از شهرستان‌های خراسان شمالی شهرستان بجنورد می‌باشد که در این تحقیق مورد مطالعه قرار گرفته است.

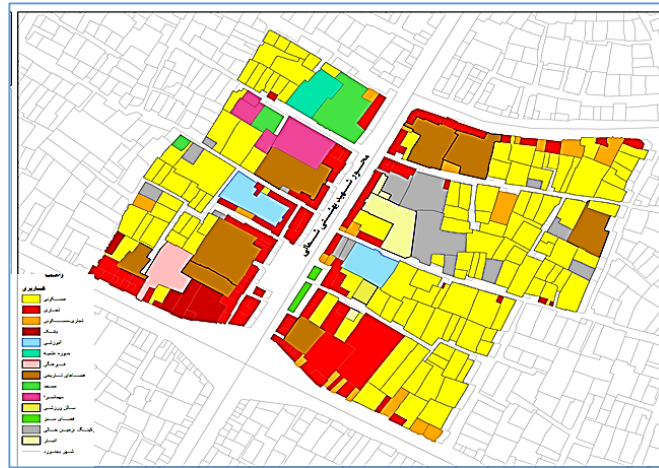

شکل ۱: موقعیت و تقسیمات سیاسی شهر بجنورد (ماخذ: نگارنده، ۱۴۰۱)

شکل ۲: معرفی محدوده مورد مطالعه در شهر بجنورد (ماخذ: نگارنده، ۱۴۰۱)

این خیابان شامل بناهای شاخص متعدد و قدیمی است که در شکل ۳ به آنها اشاره شده است. مجموعه سبزه میدان متشکل از یک کاروانسرا، حمام، راسته بازار و چند قهوه‌خانه از آثار دوره قاجار در شهر بجنورد است. و شاخص‌ترین بنای آن کاروانسرای سردار می‌باشد که طرح کلی آن از یک میانسرا وسی و چهار حجره در اطراف تشکیل شده است. این مجموعه در اواخر سده دوازده و اوایل قرن سیزده به دستور (پارمحمدخان شادلو) برای اسکان مهمانان وی ساخته شده است. و در گذشته از هسته‌های اصلی داد و ستد شهر بجنورد بوده

شکل ۴: کاربری محور شهید بهشتی شمالی (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

اینه محور شهید بهشتی شمالی از وضعیت کالبدی نامناسبی رنج می‌برند. بناها اغلب فرسوده و در حال تخریب اند. علاوه بر این صاحبان واحد های تجاری، تغییراتی را در نماهای ساختمان‌ها ایجاد نموده اند که علاوه بر ایجاد ناهماهنگی و اغتشاش بصری در بدنه، ارزش‌های پیش گفته را نیز مستور نموده است. خطر ریزش ساختمان‌ها و بناهای تاریخی قدیمی در اثر زلزله ناگهانی هر لحظه محدوده را تهدید می‌کند. به طور کلی محور شهید بهشتی شمالی دچار فرسودگی است و نیاز به مرمت و بهسازی دارد.

شکل ۵: کیفیت ابنیه محور شهید بهشتی شمالی (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

۳_۵ دسترسی‌های محدوده

همانگونه که گفته شد محدوده مورد نظر از شمال به خیابان منصور حساری و شهید قربانی، از شرق به خیابان ۱۷ شهریور، از غرب به خیابان شریعتی شمالی و از جنوب به خیابان طالقانی منتهی می‌شود. خیابان طالقانی (از چهارراه امیریه تا چهارراه ۱۷ شهریور) از غرب به شرق یک طرفه است. خیابان

شهید بهشتی (از میدان کارگر تا چهارراه صفا) از جنوب به شمال یک طرفه است. خیابان‌های محلی باریک و نسبتاً کوتاه و پریپیچ و خم می‌باشند. هدف از ایجاد خیابان‌ها دسترسی به خانه‌ها و محلات مسکونی بوده و اغلب آن‌ها بطور باریک هستند که تنها می‌توانند مورد استفاده عابرین قرار گیرند و بعضی از آن‌ها فقط قادر به عبور دادن وسایل نقلیه هستند. این محدوده دارای فرم شبکه بندی شطرنجی و ارگانیک است. ستون فقرات محدوده از دو خیابان اصلی درجه دو یعنی خیابان شهید بهشتی و طالقانی تشکیل شده است. از خیابان‌های محلی اصلی (جمع و پخش کننده) می‌توان خیابان منصور حساری و کوچه نور را نام برد. که ستون فقرات محدوده را به خیابان‌های اصلی درجه ۲ وصل می‌کنند.

جدول ۳: بررسی مولفه های موثر در تعامل اجتماعی

مولفه	بررسی در محور شهید بهشتی	تصاویر
فرم	فرم عبارت است از تظاهر حسی و واضح یک پدیده که خود را در معرض قضاوت قرار می‌دهد. بنا به تعریف فوق فرم محور شهید بهشتی شمالی همانند دیگر خیابان‌های شهری مستطیل است اما تنها قسمت این محور که فرم این خیابان را دگرگون ساخته است محدوده سبزه میدان با فرم مربع شکل است. و تنها محدوده ای است که پلان محدوده تغییر می‌کند و امکان حضور افراد را دارد	
عملکرد	عملکرد در واقع توانایی یک سیستم دینامیک در ایجاد حالت‌های رفتاری معین است. محور شهید بهشتی شمالی محوری است که به دلیل قدیمی بودن و فرسودگی در بافت کمتر نقش و عملکرد یک خیابان شهری را دارد.	
نقش انگیزی	خاصیت یک پدیده برای ایجاد تصویری به یاد ماندنی از خود و مناسبات بین اجزاء آن در ذهن بیننده می‌باشد. که در محور شهید بهشتی مسجد انقلاب و فضای سبزه میدان می‌باشد.	
بدنه	۱- عدم هماهنگی و تناسب بدنه‌ها به دلیل ساخت و سازهای جدید در کنار بافت قدیمی. ۲- آشفتگی نمای برخی ابنیه به علت فرسودگی و قدمت بالا و عدم بازسازی. ۳- استفاده نامناسب واحدهای تجاری از بدنه بناها	
پیوستگی کالبدی و فضایی	پیوستگی فضایی پیوند فضایی بین عناصر مجموعه یعنی خیابان، میدان، و مرکز محلات است. همچنین پیوستگی کالبدی نیز یعنی پیوند ساختمان‌های موجود در این فضاها و رابطه آن‌ها با یکدیگر است. در این محور به دلیل قدیمی بودن و بافت ارگانیک پیوستگی بین کالبد وجود دارد ولی پیوستگی بین فضاها دیده نمی‌شود.	

(ماخذ: نگارنده، ۱۴۰۱)

۶_ نتیجه گیری و پیشنهادات

فضاهای شهری فضاهای مهمی هستند که بسیار تاثیر گذار در روحیات افراد هستند پس توجه به این فضاها از جنبه‌های مختلف کمک بسزایی به شکل‌دهی و شکل‌گیری آن از جمله توجه به رنگ مبلمان و مسائل کالبدی دیگر ایمنی امنیت بررسی جرم و جنایات و مسائل اجتماعی از این قبیل کاربری‌های موجود و پیشنهادی عوامل بهداشتی و زیست محیطی همچنین عوامل تاریخی باعث روح بخشی به محیط شادابی سرزندگی ارتقا امنیت خالی نبودن فضاهای شهری و کاهش فضاهای بی دفاع می‌شود که باید بیشتر به بررسی آنان پرداخت. اساسا توجه به فضاهای شهری موجب ارتقا کیفیت زندگی یک شهر و نیل به سرزندگی است. بنابراین توجه به فضاهای شهری لازمه زیستن است. به بیان روشن تر تامین سرزندگی و اجتماع‌پذیری در شهر می‌بایست به عنوان یک دغدغه اساسی از بالاترین سطوح تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی شهری حضور داشته و تصمیمات خود را بر سیاست‌های گوناگون آن باقی گذارد. مسئله دیگری که در فضاهای شهری امروزه مطرح است طراحی نامناسب آن است به خصوص کمبود یا حتی می‌توان گفت عدم طراحی مناسب شهروند محور را در جامعه شاهد هستیم که این مسئله متاسفانه می‌تواند ضربه بزرگی به نیمه بیشتری از جمعیت کشوری برساند. یکی دیگر از عوامل مهمی که در آینده و به صورت تدریجی باید بررسی گردد عوامل فرهنگی و محیطی یک جامعه است که با برگزاری کلاس‌های متعدد در اماکن عمومی و خصوصی می‌توان کمک به فرهنگ سازی و ارتقا آن نمود.

راهکارهای زیر برای ایجاد تعاملات بیشتر پیشنهاد می‌شود:

در بعد کالبدی اجتماع‌پذیری فضاهای شهری به خصوص خیابان‌ها عوامل زیر موثر می‌باشند:

- فرصت‌های کالبدی مناسب جهت نشستن، مکث و تأمل بیشتر در فضا
- فضاهای کانونی جهت تجمع افراد مثل: زمین بازی، ایستگاه اتوبوس، مکان غذا خوری و ...
- ورودی‌های دعوت‌کننده و دسترسی به فضا به لحاظ بصری و کالبدی
- پیش‌بینی عناصر عملکردی در کنار ابعاد زیبایی‌شناسانه آن
- راه‌ها و ارتباطات فضایی مناسب در هدایت مردم درون فضا، خوانایی و وضوح فضایی
- کنترل دسترسی وسایل نقلیه و امنیت پیاده
- ارتباط با سیستم حمل و نقل شهری
- تعریف بدنه‌ها و هویت جداره‌ها
- پیش‌بینی فعالیت‌های جاذب.

با توجه به مباحث گفته شده به این نتیجه می‌رسیم که با رعایت اصول کالبدی مناسب فضاهای جمعی، تزئین و زیباسازی، ایجاد فضاهای مکث و مبلمان شهری در کنار فضاهای سبز موجود، ایجاد تنوع و همچنین تعریف عنصر آب به منظور تلطیف هوا و زیبایی که می‌توان به پایداری اکولوژیکی و زیست محیطی در این معبر دست یافت و استفاده از ترکیب نور و آب در شب که به جذب بیشتر مردم به این مکان کمک می‌کند. همچنین افزایش راحتی و شفای محور برای افراد حاضر در محدوده، ایجاد کف‌سازی‌های زیبا و مناسب، ایجاد نفوذپذیری مطلوب برای محدوده می‌توان به افزایش تعاملات اجتماعی در این محدوده کمک بسیار زیادی نمود.

۷_ منابع

- مشهور، زینب، مرکز تعاملات شهری با تکیه بر نقش کالبد در تقویت روابط اجتماعی، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، بهمن ۱۳۹۱.
- بهزادفر، مصطفی، طهماسبی، ارسلان، شناسایی و ارزیابی مولفه های تاثیر گذار بر تعاملات اجتماعی، مجله باغ نظر، شماره ۲۵، تابستان ۱۳۹۲، صفحه ۱۷-۲۸.
- رحمانیان، هانیه، ارائه راهکارهای کالبدی برای ارتقا تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری نمونه موردی: ناحیه ۱ منطقه ۷ تهران (محله نظام آباد. میدان امام حسین)ع (، پایان نامه کارشناسی شهرسازی، دانشگاه آزاد رباط کریم، ۱۳۹۴.
- توسلی، محمود، طراحی فضاهای شهری، مرکز مطالعات و تحقیقات معماری و شهرسازی ایران، ۱۳۷۶.
- علایی، علی، بشیری مشتاق، محمد، غفاری، پرستو، کلهریان، الهام، ارائه راهکار های کالبدی برای ارتقاء تعاملات اجتماعی در میدان های شهری، مقاله اولین همایش افق های نوین در توانمندسازی و توسعه پایدار معماری، عمران، گردشگری، انرژی و محیط زیست شهری و روستایی، ۱۳۹۳.
- دانشپور.سید عبدالهادی. چرخچیان مریم، فضاهای عمومی و عوامل موثر بر حیات جمعی. فصلنامه باغ نظر، ۱۳۸۶.
- پاکزاد، جهانشاه، مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، تهران، شهید بهشتی، ۱۳۸۶.
- قلعه نویی، محمود، دهقان زاده، شیما، ارزیابی کیفیت های کالبدی فضاهای شهری با رویکرد توسعه پایدار، نمونه موردی: محله باغ ملی شهرضا، فصلنامه علمی تخصصی پژوهشی توسعه پایدار شهری، شماره اول، ۱۳۹۳.
- طرح جامع شهرستان بجنورد، شرکت مهندسی مشاور پارت آوا، جلد دوم، ۱۳۸۵.
- Zucker, Paul, (1959), Town and Square, from the Agora to the village Green, MIT Press, USA
- Maughtin, Cliff & Taner Oc & Steven Tiesdell (۱۹۹۵) Urban Design (ornament and decoration) / Butterworth.
- Lynch, Kevin, (2011), Theory of the good shape of the city, translated by Seyyed Hossein Bahraini, Tehran University Press, Tehran, p. 76.

Providing physical solutions in order to strengthen social interactions (case example: North Shahid Beheshti St.)

Review:

As an urban space, the street is one of the most important places where face-to-face encounters and the arena of social interactions of citizens are considered. The presence of vehicle traffic crisis and low physical quality has caused a severe lack of public space with the ability to accept social interactions. Enhancing public spaces is a means of dealing with this fragmentation and related concerns. It is possible to strengthen the feeling of togetherness by creating a variety of public spaces. On the other hand, the presence of untouched natural environments inside the cities is one of the important potentials of the city in creating a new urban public space and strengthening the civic life and social connections among the city residents. Therefore, organizing these spaces, while transforming them from a defenseless space into a safe urban space, provides a basis for being present in the space and strengthening communication and social interactions in cities and among residents, which leads to the establishment and strengthening of civil life in the city. The phenomenon of an urban defenseless space and the effect it has on the collective conscience can turn the healthy human-city relationship into a disconnected and sometimes hostile relationship with the environment. Because until a person does not feel calm in the environment and space and always lives in worry as a victim, he cannot display his capabilities and values and fulfill his social role in a desirable way. In this research, the aim of which is to promote social interactions in the North Shahid Beheshti axis (between Shahid Square and Charah Safa Square), a combined research method (analytical-descriptive) has been used. The results of the research show that increasing comfort and healing for the people present in the area, creating beautiful and appropriate flooring, creating a favorable permeability for the area can greatly help to increase social interactions in this area.

Key words: Street, physical quality, urban space, social interactions, Shahid Beheshti axis